

Europæisk identitet: Institutionen, Missionen og Historien

En god balance mellem normative, analytiske, essayistiske og dokumenterende bidrag

Semikolon – Tidsskrift for Idehistorie, Semiotik & Filosofi nr. 12, 2006. Temanummer om Europæisk identitet.
<http://www.semikolon.au.dk>

Af Christoffer Kølvraa

”Hvad og hvor er den europæiske identitet?” Dette er spørgsmålet, som Semikolons temanummer om europæisk identitet indleder med. Dette spørgsmål kædes sammen med den aktuelle tænkepause efter EU-forfatningstraktatens fald og kommer således også til at pege på forholdet mellem EU og Europa: hvorvidt disse to størrelser i dag er sammenfaldende, forskellige eller endog i konflikt med hinanden.

Dette er dermed mildest talt en inklusiv tematisering, idet der er frit spil i begge temaets komponenter, hverken ”Europa” eller ”identitet” er søgt redaktionelt defineret. Dette er ikke nødvendigvis negativt. Men det betyder, at temanummerets indlæg udviser en diversitet, der på den ene side sørger for, at man som læser præsenteres for et bredt udvalg af forskellige indgange til overhovedet at tænke og behandle et problemfelt som europæisk identitet. Men på den anden side betyder det også, at nummeret ikke i nogen større grad fremstår som en samlet helhed, hvis læst fra ende til anden. Der er tale om meget forskellige indlæg som – om end visse af disse kan læses op imod hinanden – ikke nødvendiggør, at temanummeret må læses fra en ende af, eller nødvendigvis i sin helhed. Det ville dermed også være u hensigtsmæssigt at forsøge at anmelde udgivelsen som een samlet tekst. Jeg har i stedet tænkt mig at fokusere på tre tematikker, der spreder sig over flere artikler, om end indlæggene i temanummeret ikke er redaktionelt arrangeret efter dette. Temanummeret indeholder desuden fire artikler uden for temaet. Disse indlæg vil ikke blive behandlet her.

Demokratisk praksis og interaktion

I flere af artiklerne kædes europæisk identitet sammen med forskellige former for demokratisk praksis eller interaktion, men det betyder langt fra, at argumenterne er identiske, tværtimod.

Rasmus Kolby Rahbek vælger at nærme sig europæisk identitet gennem ideen om et Europæisk medborgerskab. Forbindelsen mellem medborgerskab og identitet diskuteres ud fra en sammenstilling af to forestillinger. På den ene side Anthony Smiths ide om det nationale fællesskab som et fællesskab, hvor kollektive erindringer og myter afføder en emotionel tilknytning. En tilknytning, der ikke lader sig overføre til et Europa, hvis eneste fælles erindring er om intern krig og eksklusion.

Og på den anden side Jürgen Habermas’ ide om et rent politisk fællesskab konstitueret omkring en såkaldt forfatningspatriotisme: en fælles rationel tilslutning til en fremtid organiseret omkring distinkte politiske værdier. Om end denne diskussion mellem kulturel identitet og politisk identitet er velkendt, så gennemføres den her ikke bare sikkert og klart, men udvides også ved at introducere en ide om Europa som en sfære af offentligheder.

Et centralt problem, konkluderer Rahbek, er at kollektiv identitet i dag oftest tænkes i nationale termer som et spørgsmål om at udgøre et folk i kulturel forstand. Hvis et sådant europæisk folk ikke kan identificeres, er det dermed fristende straks at skride til en afvisning af europæisk identitet. Imidlertid må man snarere forsøge at forstå europæisk identitet som en konstruktion, der fungerer på grundlæggende andre præmisser end den nationale, men ikke alene af denne grund umuliggøres.

I den følgende artikel af Holger Ross Lauritzen udtrykkes der klar enighed med Rahbek i, at europæisk identitet ikke skal konstrueres med nationen som forbillede, det vil sige som en kulturel størrelse. Men her holder lighederne mellem artiklerne – for nu at udtrykke det mildt – også op. Hvor Rahbek med støtte i Habermas’ ide peger på sammenkædningen af institutioner og identitet via medborgerskab, så fremskriver Lauritzen – gennem en til tider hæsblæsende ping-pong mellem de to franske filosoffer Jacques Ranciere og Etienne Balibar og udvalgte passager fra Marx & Engels – en ide om en *proletarisk* europæisk identitet.

En sådan identitet skabes ikke i statens institutioner, men i arbejderklassens mobilisering med henblik på konfrontation med samfundets statslige institutioner. Den demokratiske interaktion er i denne opfattelse konfliktuel: en kamp mellem staten og dette proletariat. Der er altså i den relevante kontekst tale om en radikal adskillelse af EU og Europa, den europæiske identitet opstår i den folkelige kamp mod de europæiske institutioner. EU institutionernes meritter må dermed ifølge Lauritzen bedømmes på, om de faciliterer eller blokerer for denne folkelige, proletariske mobilisering. Ydermere må arbejderklassen i Europa i dag tænkes som den masse af papirløse illegale indvandrere, der holder store dele af den europæiske økonomi gående. Så længe disse stemples som illegale, saboterer dette deres deltagelse i den folkelige mobilisering. Lauritzen kan dermed ikke tilslutte sig det europæiske projekt, før de papirløse er legaliserede og grænserne gjort mere gennemtrængelige. Artiklen er uhyre veloplagt, men man

savner måske lidt en mere gennemgående diskussion eller påpegning af teoriens praktiske udlevelse.

Et sidste indlæg, der også roterer om en ide om identitet og interaktion, om end med en helt anden stil end de allerede omtalte, er Astrid Nonbo Andersens meget personlige og essayistiske indlæg, der reflekterende præsenterer hendes egne tanker om identitet, som de formes af hendes deltagelse i Kommissionens udvekslingsprogram *European Voluntary Service*.

Udenrigspolitisk ageren og erfaring

Temanummeret indledes med den franske sociolog Bruno Latours forslag til en alternativ forfatningspræambel. Latours præambel er en vision om et Europa distanceret fra sin voldelige fortid, konstitueret omkring reformuleringer af suverænitets og grænsebegreber, opsat på at domesticere markedets kapitalistiske dynamik, engageret i at fremme tolerance mellem religioner og forsvare Oplysningens værdier, alt imens Europas tilsyneladende unikke mangfoldighed frem for alt bevares. Man studser måske kort over, at der også bliver plads til økologien i Latours præambel, men ellers er elementerne i denne forestilling om det europæiske forholdsvis velkendte – ikke mindst som hovedingredienser i EU's egen retorik.

Et spor, som dog konsekvent løber gemmen Latours tekst, er ideen om overvindelsen af diverse typer konflikter som en unik europæisk erfaring. Europas ælde, som vedholdende markeres ved at starte hvert afsnit i Præambelen med "Vi, gamle europæiske nationer", er knyttet til denne erfaring. Dette er et spor, der også kan findes i det efterfølgende "Åbne brev om Europas fremtid" af Anthony Giddens og Ulrik Beck, hvor der bl.a. tales om Den Europæiske Union som havende "vendt vrangen ud på ondskabsfulde udviklinger i Europas historie såsom nationalisme, kolonialisme og militære eventyr". Beck og Giddens advokerer ikke for nationers eliminering i et fremtidigt Europa. Tværtimod portrætterer de Europa som et kosmopolitisk projekt, der ikke sigter på at udfase nationerne, men er afhængigt af den diversitet, som disse udgør. Projektet for fremtiden (og for en ny forfatning) er dermed at få Europæerne til at forstå, at nationernes eneste fremtid er i EUropa, og at denne konstruktion må styrkes yderligere for at kunne stå imod globaliseringen og indtage en global rolle.

At Europa skal spille en global rolle, begrundes ikke videre i det åbne brev, men rationalerne bag en sådan ambition lægges til gengæld forbilligt klart ud i Mikkel Thorups indlæg. Gennem en læsning af en række liberale vesteuropæiske tænkere viser Thorup blandt andet, at ideen om EUropa som indehaver af en unik erfaring med at komme ud over fortidens magtpolitik og konflikter ligger til grund for at fremstille Europa som en fremtidens magt, mens USA sættes til at repræsentere en stadig mere uddateret "hegemonisk unilateralisme". At den europæiske models succes i Europa uden videre menes også at kunne legitimere en eventuel global europæisk ageren, kan, som Thorup pointerer,

ses som en gentagelse af en velkendt europæisk tendens til at universalisere sin egen situation: det vil sige uden videre at gå ud fra, at europæiske værdier er universelt gyldige. Denne tendens lå også til grund for imperialismens selvportrættering som en *mission civilisatrice* – som et universelt gyldigt projekt om at civilisere "de vilde" ikke-europæere. Og det er netop i denne imperialistiske ide, at Casper Andersens rigtig udmærkede artikel om Joseph Conrads *Heart of Darkness* tager sit udgangspunkt.

Historisk lærdom og glemsel

Jeg skal ikke her forsøge at give et resume af *Heart of Darkness*, men kun sige, at det bestemt er en bog, som alle (især europæere) kan have gavn af at læse. Her rækker det nok at karakterisere den som en ætsende kritik af, hvordan den europæiske tilstedeværelse i Afrika, under en tynd fernis af forestillinger om en *mission civilisatrice*, afslører sig som et overflødigshorn af grådighed, grusomhed, undertrykkelse og udnyttelse.

Andersen bruger Conrad som afsæt til en særdeles kritisk læsning af Jürgen Habermas og Jacques Derridas vision om en europæisk *Verdensindenrigspolitik*, d.v.s. en global rolle baseret på den EUropæiske model. Her mener Andersen netop at kunne genfinde strukturer af den europæiske selvforelskelse, som Conrad så nådeløst udstiller. Civilisationsprojekter – eller demokratisering som vi i dag kalder det – er ikke nødvendigvis illegitime af natur, men, mener Andersen, de må altid modereres af en forsæt tvivl – en kritisk sætten spørgsmålstegn ved projektet – for ikke at løbe af sporet og sende os tilbage til mørkets hjerte. Habermas' og Derridas største synd er dermed, at de afmonterer en sådan kritisk selvrefleksions mulighed for at tage udgangspunkt i den grusomme fortid, som Conrad beskriver. De gør dette ved også at indskrive imperialismen som en konflikttype, europæerne simpelthen mere eller mindre er "vokset fra". Faren er dermed ikke, at Europas imperialistiske fortid glemmes, men at den huskes på en sådan måde, at den bliver uproblematisk.

Samspelet mellem fortid og nutid er ligeledes et centralt tema i Kasper Green Krejbjergs artikel om W.G. Seebalds hovedværk *Austerlitz*. Krejberg formår at vise, hvordan romanen veksler mellem scener, hvor fortidens spøgelse trænger sig uafviseligt og næsten ulideligt på, og scener, hvor historien er så utilgængelig, at den fremstår som fjern og uvirkelig. Et eksempel på dette er, da hovedpersonen besøger Theresienstadt og mærker, at kz-lejrens ofre ikke er bragt bort, forsvundet, men at deres (fortidige) tilstedeværelse stadig mærkes overalt i byen. Men i andre scener bevirker det postmoderne informationssamfunds ugenomsigtige og utilgængelige karakter, at enhver orientering imod og ud fra fortiden nærmest umuliggøres.

Andersens bredere pointe er dermed, at europæerens dilemma netop består i, at jagten på fortiden altid udgår fra en nutid i "modernitetens malstrøm som til stighed brænder broerne bagud". Historien er dermed

ikke den sikre grund for vores identitet, men en stadig rekonstruktion, der altid kun "kan begribes på skrømt". Historien er dermed ikke en uproblematisk autoritativ målestok for meritterne hos forskellige versioner af europæisk identitet. Forestillinger om historien og hvad vi kan lære eller har lært af den – for eksempel den unikke europæiske erfaring – er i stedet en integreret del af enhver identitetskonstruktion, måske i særdeleshed den europæiske.

Det afsluttede indlæg i temanummeret er en interviewserie med "erfarne EU-praktikere" spændende fra Mogens Camre til Gitte Seeberg. Interviewserien er interessant og spørgsmålene – som er identiske for alle interviewede – er veldrejede og relevante, men der er måske, såfremt man har kendskab til de adspurgte, ikke de store overraskelser at hente.

Temanummeret er som helhed – inden for den redaktionelle linie, der er lagt – ganske vellykket. Det opnår en balance mellem normative, analytiske, essayistiske og dokumenterende indlæg og vil derfor være interessant for mange. Indlæggenes meget varierende indgange til såvel Europa som til begrebet identitet, betyder dog, at man ikke skal forvente at få leveret et forkromet og struktureret overblik over problemfeltet "europæisk identitet". Temanummeret er ikke desto mindre et udmærket sted at starte, hvis man er interesseret i dette felt.

Christoffer Kølvraa er ph.d.-stipendiat ved Afdeling for Europastudier, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.